

The Role of the International Committee of Blue Shield in Protecting Cultural Heritage at Times of War: A Comparative Study

Sara Ababaf¹, Ali Darabi², Abdolmehdi Hemmatpour³

1. M.A. in Conservation of Historic Buildings and Cultural-Historic Fabrics, Technical Director for National Heritage Site of Morvarid Karaj, Iran (Corresponding Author).

Email: ababaf.s@gmail.com

2. Associate Professor, Political Science for IRIB University, Deputy Minister and Vice President for Iranian Cultural Heritage, Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts, Karaj, Iran.

3. Ph.D. in Islamic Period Archeology, National Heritage Site of Morvarid Palace, Karaj, Iran.

Article Info

 <https://doi.org/10.61882/Athar.4158.2135>

Pp: 215 - 231

Article Type:

Research Article

Article History:

Received: 2025/09/1

Revised: 2025/10/20

Accepted: 2025/10/23

Use your device to scan and read the article online

Athar Journal

Journal of the Research Institute of Historical Buildings and Fabrics, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism (RICHT), Tehran, Iran.

Owner & Publisher:

Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT), Tehran, Iran.

Journal Homepage: <https://athar.richt.ir/>

Abstract

Cultural heritage as one of the pillars of national identity and collective memory of nations, has constantly been subject to great threat in times of humanitarian and natural crisis. Civil war, military occupation, political revolution, terrorism, and natural disasters are the main factors that can lead to the destruction, plundering, or annihilation of cultural monuments. In this context, formulation of protective multi-layered strategies and utilizing international capacities is an undeniable imperative for safeguarding cultural heritage. The international committee of Blue Shield has been operating based on the contents of the 1954 Hague convention and additional protocols with the goal of protecting cultural heritage in times of crisis. The goal of this research is to comparatively study the actions of Blue Shield in the four countries of Iraq, Egypt, Syria, and Ukraine and analyzing its effect on cultural resilience. The main question of the study is “How these measures have been able to safeguard cultural heritage against serious threats and what factors have influenced their effectiveness.” The main hypothesis of the study is that the combination of domestic capacities with international cooperation, especially via Blue Shield, has improved cultural resilience in times of crisis. The research method has been qualitative and comparative, and the data have been gathered through analyzing the official documents of Blue Shield, institutional preparedness level, Reports from UNESCO and ICOMOS, national law, and case studies. The findings show that the effectiveness of the measures of Blue Shield depends on factors such as type of threat, institutional preparedness level, the extent of technology use, and inter-institutional cooperation. Ukraine’s experience in applying new technologies, Egypt’s engagement with judicial institutions, and Syria and Iraq in training local forces and documentation, have provided various examples of emergency safeguarding. The conclusion of the study is that designing a local safeguarding framework in Iran should be based on combining domestic capacities with international cooperation, in order for the country’s cultural resilience to improve against crises.

Keywords: War, Protection, Blue Shield, Cultural Heritage, Resilience.

Citations: Ababaf, S., Darabi, A. & Hemmatpour, A., (2025). “The Role of the International Committee of Blue Shield in Protecting Cultural Heritage at Times of War: A Comparative Study”. *Athar*, 46(110): 215-231. <https://doi.org/10.61882/Athar.4158.2135>

Homepage of this Article: <https://athar.richt.ir/article-2-2135-en.html>

© The Author(s) Copyright © 2025 The Authors. Published by Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICHT).

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

Introduction

Cultural heritage, both tangible and intangible, is an inseparable part of nations' historical and social identity and plays an important role in the preservation of collective memory. The importance of this heritage doubles in times of crisis, since on one hand as a symbol of national identity, and on the other hand as a cultural and spiritual asset, enhances societies' cultural resilience. However, wars and armed conflicts are the greatest threats that put cultural heritage in danger of destruction, plundering, and annihilation. The recent experiences in Iraq, Syria, Egypt, and Ukraine demonstrate that historical monuments, museums, and archeological sites are among the first victims of political and military crises and the consequences go beyond material losses, leading to undermining social identity and cohesion.

To take action against these threats, the international committee of Blue Shield was formed based on the 1954 Hague convention and its additional protocols and was tasked with protecting cultural heritage in wartime through drafting protective strategies, training military and local forces, emergency documenting, and inter-institutional cooperation.

The goal of this study is to analyze the protective measures taken by Blue Shield in the four countries of Iraq, Egypt, Syria, and Ukraine in order to identify the factors that influence the effectiveness of safeguarding interventions and create the ability to design a local framework for countries like Iran.

The necessity of this study stems from the fact that Iran, a country with a rich cultural heritage, is facing multiple natural and anthropogenic threats, but so far, has not attained official and practical membership in the committee of Blue Shield. Analyzing international experiences can make ground for drafting local strategies, increasing cultural resilience, and strengthening heritage diplomacy.

The main question of the study is: How the actions of the international committee of Blue Shield during times of war have affected the cultural heritage resilience of the aforementioned countries.

The main hypothesis is: Combining local capacities with international cooperation, especially via Blue Shield, has led to the enhancement of cultural resilience in times of crisis.

And additional hypotheses include: 1) Utilization of new technologies in emergency safeguarding increases the effectiveness of the interventions. 2) Training local forces and accurate documentation plays a key role in decreasing cultural damages. 3. In situations of political instability, assessment and documentation missions are more effective than on-site actions.

Manuscript

The theoretical foundations of the study are based on the legal and executive frameworks of the 1954 Hague convention and its additional protocols and introduce principles such as prevention, documentation of damages, and respecting heritage during military operation as the core pillars of the activities of Blue Shield. These principles are reinforced by UNESCO's complementary instruments, the Venice Charter, and the Statute of the International Criminal Court and provide the basis for a comparative analysis of Blue Shield's actions in different countries.

In this text, the four countries of Iraq, Egypt, Syria, and Ukraine have been chosen as case studies. These choices have been made based on geographical diversity, differences in the type of confrontation, the level of technological infrastructure, and the amount of intervention by the International Committee of Blue Shield. Iraq and Syria demonstrate security and institutional challenges in the Middle East,

while Egypt presents a distinct experience when it comes to confronting internal unrest and preventative safeguarding. Ukraine is also surveyed as an example of the utilization of new technologies in cultural safeguarding in the context of total war. The comparative study shows that the measures taken by Blue Shield in every country have been different based on the type of threat and institutional capacities. In Iraq, military occupation and the terrorism of the ISIS led to the widespread destruction of monuments; Blue Shield was able to restore parts of monuments through documentation, training military personnel, and international cooperation. In Egypt, the crisis of the 2011 revolution led to the plundering of museums and warehouses; assessment missions and reinforcing cultural heritage police were the key measures. In Syria, protracted civil war and targeted destruction of monuments restricted the effectiveness of the measures; documentation and local training only reduced the damages. In Ukraine, total war with Russia was a great threat to heritage; utilization of new technologies such as GIS and 3D Scanning, and extensive institutional cooperation led to relative success.

Comparative analysis shows that the difference in the success level of the actions of Blue Shield is not only a result of the technical quality of the interventions, but also depends on the political, institutional, and social context.

In Iraq, institutional inability and the high level of political corruption caused many of the safeguarding measures to face obstacles. Meanwhile, low social capital and public distrust of official institutions restricted the effectiveness of the interventions.

In Egypt, the presence of long-standing cultural institutions and a long history of safeguarding heritage provided the ability for faster restoration. However, political constraints and intense government control over international activities restricted cooperation opportunities.

In Syria, civil war conditions and the extensive unsafety posed serious danger to Blue Shield agents. Additionally, the accusation of foreign intervention and government constraints hindered the full execution of the programs.

In Ukraine, a rather more transparent political structure and higher social capital, coupled with the feasibility of active cooperation with NGOs and volunteers, caused the actions of Blue Shield to be more effective. The rate and quality of restoration in this country were notable compared to others.

Overall, the role of NGOs, museum owners, and volunteers in countries like Ukraine and Egypt was able to compensate for the institutional void; however, in Iraq and Syria, this capacity was less utilized.

Conclusion

The findings in this research demonstrate that the actions of the International Committee of Blue Shield in wartime have been effective when coupled with local capacities of the countries and local institutions have participated in the process of safeguarding. Analysis of the four countries of Iraq, Syria, Egypt, and Ukraine showed that the type of threat, level of local preparedness, type of intervention, and utilization of technology have been considered the determining elements in the level of cultural heritage resilience.

Establishing National Committees of Blue Shield provides the possibility of active participation in international programs, upgrading institutional preparedness, and decreasing escalatory actions. These committees, with a governmental and participatory approach, integrate the operational capacities of the state, civil institutions, and military forces and focus on protecting cultural heritage in times of

crisis. The secondary effects of this approach, like strengthening the process of democratization in the armed forces and preventing politicization of cultural safeguarding, play an important role in improving cultural governance and national cohesion.

To answer the main question of the research, stating how the actions of Blue Shield have affected cultural resilience in wartime, it can be said that these actions, if executed in a targeted way and suitable to local conditions, play an effective role in decreasing cultural damages and protecting collective memory. The main hypothesis of the study, stating that integrating local capacities with international cooperation leads to the enhancement of cultural resilience, was confirmed. Moreover, additional hypotheses were studied during the comparative analysis: utilization of new technologies in Ukraine has enhanced the effectiveness of emergency safeguarding; training local forces and accurate documentation in Syria and Iraq have played big roles in safeguarding cultural monuments; and assessment missions in Egypt at a time of political instability proved more effective than on-site interventions.

Given the richness of Iranian culture and the presence of multiple natural and humanitarian threats, officially and practically joining the International Committee of Blue Shield can be a strategic step toward enhancing the country's safeguarding capacities. This membership, in addition to benefiting from global experiences and international standards, will pave the way for the reinforcement of cultural diplomacy, increase in international credibility, and regional exemplification for Iran.

Practical suggestions are:

- Establishing the Iranian National Committee of Blue Shield with the collaboration of the Ministry of Cultural Heritage, universities, military institutions, and NGOs.
- Holding collaborative workshops with the International Committee of Blue Shield in order to train local forces and managers in the heritage sector.
- Formulation of localized safeguarding manuals based on global standards and the specific conditions of Iran.
- Establishing a national digital database to record and legally track endangered monuments.
- Strengthening Iran's cultural diplomacy through membership in international institutions and utilizing the supportive capacities of UNESCO, ICOM, ICOMOS, and IFLA.

Acknowledgements

The authors of the article wish to express their sincere gratitude to the colleagues at the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, especially Dr. Mohammad Ebrahim Zarei and Dr. Alireza Anisi, for their initiative in focusing on the issue of war and cultural heritage, and for their effective efforts in drawing the attention of researchers, specialists, and responsible institutions to the importance of protecting cultural heritage during crises, raising public awareness, and strengthening interdisciplinary approaches related to cultural heritage in wartime.

Author Contribution

The authors' contribution to this research is equal.

Conflict of Interest

This research article is an independent study conducted without any organizational financial support, and at present, there is no conflict of interest.

حفاظت از میراث فرهنگی در جنگ و درگیری های مسلحانه: واکاوی نقش و اقدامات کمیته جهانی سپر آبی در عراق، مصر، سوریه و اوکراین

سارا عباباف^{ID I}، علی دارابی^{ID II}، عبدالمهدی همت پور^{ID III}

I. کارشناس ارشد مرمت بناها و بافت های تاریخی فرهنگی، پایگاه میراث ملی کاخ مروارید، کرج، ایران (نویسنده مسئول).

Email: ababaf.s@gmail.com

II. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران.

III. دکتری باستان شناسی دوران اسلامی، پایگاه میراث ملی کاخ مروارید، کرج، ایران.

اطلاعات مقاله

چکیده

<https://doi.org/10.61882/Athar.4158.2135>

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۲۳۱-۲۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۸

میراث فرهنگی به عنوان یکی از ارکان هویت ملی و حافظه تاریخی ملت ها در شرایط بحران های انسانی و طبیعی همواره در معرض تهدیدهای جدی قرار دارد. جنگ های داخلی، اشغال نظامی، انقلاب های سیاسی، تروریسم و بلایای طبیعی از جمله عواملی هستند که به تخریب، غارت یا نابودی آثار فرهنگی منجر می شوند. در این میان، تدوین راهبردهای حفاظتی چندلایه و بهره گیری از ظرفیت های بین المللی برای صیانت از میراث فرهنگی ضرورتی انکارناپذیر است. کمیته بین المللی سپر آبی (Blue Shield International) براساس مفاد کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه و پروتکل های الحاقی آن از سال ۱۹۹۶ م. با هدف حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط بحران فعالیت می کند. این نهاد با همکاری سازمان هایی چون: یونسکو، ایکوم، ایکوموس، ایفلا و ایکار راهبردهایی در زمینه آموزش نیروهای نظامی، تدوین فهرست های اضطراری، مستندسازی و مدیریت مخاطرات فرهنگی ارائه داده است؛ پرسش اصلی پژوهش آن است که، اقدامات کمیته سپر آبی در شرایط جنگی چگونه بر تاب آوری میراث فرهنگی تأثیر گذاشته اند؟ فرضیه اصلی نیز بر این مبناست که تلفیق ظرفیت های داخلی با همکاری های بین المللی، موجب افزایش اثربخشی حفاظت اضطراری در بحران های فرهنگی می شود. روش پژوهش به صورت کیفی و تطبیقی بوده و با تحلیل اسناد معتبر، گزارش های رسمی و مطالعات موردی در چهار کشور منتخب انجام شده است. یافته ها نشان می دهد که اثربخشی اقدامات کمیته سپر آبی به عواملی چون: نوع تهدید، سطح آمادگی داخلی، میزان بهره گیری از فناوری و همکاری بین نهادی بستگی دارد. تجربه اوکراین در استفاده از فناوری های نوین، مصر در پیوند با نهادهای قضایی، و سوریه و عراق در مستندسازی و آموزش محلی، الگوهایی متنوع از حفاظت اضطراری ارائه کرده اند.

کلیدواژگان: جنگ، حفاظت، سپر آبی، میراث فرهنگی، تاب آوری.

فصلنامه علمی اثر

نشریه پژوهشکده ابنیه و بافت های تاریخی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.

ناشر:

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

ارجاع به مقاله: عباباف، سارا؛ دارابی، علی؛ و همت پور، عبدالمهدی، (۱۴۰۴). «حفاظت از میراث فرهنگی در جنگ و درگیری های مسلحانه: واکاوی نقش و اقدامات کمیته جهانی سپر آبی در عراق، مصر، سوریه و اوکراین». اثر، ۴۶ (۱۱۰): ۲۳۱-۲۱۵. <https://doi.org/10.61882/Athar.4158.2135>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <https://athar.richt.ir/article-2-2135-fa.html>

مقدمه

میراث فرهنگی، اعم از ملموس و ناملموس، بخش مهمی از هویت تاریخی، اجتماعی و معنوی جوامع انسانی را تشکیل می‌دهد. در دهه‌های اخیر، شدت و گستره درگیری‌های نظامی، انقلاب‌های سیاسی، تروریسم و بلایای طبیعی، میراث فرهنگی را به یکی از آسیب‌پذیرترین عناصر هویتی ملت‌ها تبدیل کرده‌اند. آثار تاریخی، بناهای مذهبی، موزه‌ها، آرشيوها و سنت‌های ناملموس، نه تنها قربانی تخریب مستقیم ناشی از جنگ می‌شوند، بلکه در معرض غارت، تحریف و فراموشی نیز قرار دارند. این روند، پیامدهایی فراتر از خسارت‌های مادی دارد؛ زیرا میراث فرهنگی حافظه تاریخی ملت‌ها و عامل انسجام اجتماعی در شرایط بحران است.

با وجود تصویب کنوانسیون‌های بین‌المللی مانند کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه و پروتکل‌های الحاقی آن، اجرای مؤثر حفاظت از میراث فرهنگی در زمان جنگ با چالش‌های متعددی مواجه است؛ از جمله نبود زیرساخت‌های دیجیتال، ضعف هماهنگی نهادی، کمبود منابع انسانی متخصص و پیچیدگی‌های امنیتی. در این میان، کمیته بین‌المللی سپر آبی^۱ به عنوان نهاد تخصصی بین‌المللی، مأموریت دارد تا از میراث فرهنگی در شرایط اضطراری و جنگی محافظت کند. عملکرد این کمیته در کشورهای مختلف بسته به شرایط سیاسی، اجتماعی و فناورانه، نتایج متفاوتی داشته است.

هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی اقدامات حفاظتی کمیته سپر آبی در چهار کشور عراق، مصر، سوریه و اوکراین است تا عوامل مؤثر بر اثربخشی مداخلات حفاظتی شناسایی شود و امکان طراحی الگوی بومی برای کشورهایی مانند ایران فراهم گردد.

ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که ایران با میراث فرهنگی غنی و تهدیدهای طبیعی و انسانی متعدد مواجه است، اما تاکنون عضویت رسمی و عملی در کمیته سپر آبی نداشته است. تحلیل تجربیات بین‌المللی می‌تواند زمینه‌ساز تدوین راهبردهای بومی، افزایش تاب‌آوری فرهنگی و تقویت دیپلماسی میراث باشد.

پرسش‌ها و فرضیات پژوهش: پرسش اصلی پژوهش این است که، اقدامات کمیته بین‌المللی سپر آبی در شرایط جنگی چگونه بر تاب‌آوری میراث فرهنگی در کشورهای مورد مطالعه تأثیر گذاشته‌اند؟ فرضیه اصلی آن است که، تلفیق ظرفیت‌های داخلی با همکاری‌های بین‌المللی، به‌ویژه از طریق کمیته سپر آبی، موجب ارتقاء تاب‌آوری فرهنگی در شرایط بحران شده است.

و فرضیه‌های فرعی شامل موارد زیرند: (۱) بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در حفاظت اضطراری، اثربخشی مداخلات را افزایش می‌دهد. (۲) آموزش نیروهای محلی و مستندسازی دقیق، نقش کلیدی در کاهش خسارت‌های فرهنگی دارد. (۳) مأموریت‌های ارزیابی و مستندسازی آثار، در شرایط ناپایداری سیاسی مؤثرتر از اقدامات میدانی هستند.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نوع تحلیل تطبیقی کیفی است که با هدف بررسی و مقایسه اقدامات کمیته بین‌المللی سپر آبی در حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط جنگی در چهار کشور عراق، مصر، سوریه و اوکراین انجام شده است. انتخاب این کشورها بر اساس معیارهایی چون تفاوت در نوع درگیری‌ها، سطح زیرساخت‌های فناورانه و میزان مداخله کمیته سپر آبی صورت گرفته است. گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده و منابع مورد استفاده شامل موارد زیر است:

- بیانیه‌های رسمی کمیته سپر آبی؛
- گزارش‌های یونسکو، ایکوموس و سایر نهادهای بین‌المللی؛
- مقالات علمی منتشرشده در حوزه میراث فرهنگی در بحران؛
- قوانین ملی مرتبط با میراث فرهنگی در کشورهای مورد مطالعه.

برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون و مقایسه تطبیقی استفاده شده است. ابتدا اقدامات حفاظتی هر کشور به صورت مستقل استخراج و طبقه‌بندی شد، سپس براساس شاخص‌هایی چون: نوع تهدید، نوع مداخله، سطح فناوری و میزان همکاری بین‌نهادی، مقایسه‌ای میان آن‌ها صورت گرفت. در این پژوهش تلاش شده است تا تحلیل‌ها بر پایه مستندات معتبر و گزارش‌های رسمی انجام گیرد.

هم‌چنین، با توجه به هدف کاربردی پژوهش، یافته‌ها در قالب پیشنهادهایی برای طراحی الگوی بومی حفاظت اضطراری در ایران ارائه شده‌اند.

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی به بررسی چالش‌های حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط بحران‌های انسانی و طبیعی پرداخته‌اند. «النقی پور» و «بهرامی» (۱۳۹۵) با تأکید بر نقش میراث فرهنگی در هویت ملی به آسیب‌پذیری آثار تاریخی در برابر جنگ و بلایای طبیعی اشاره کرده‌اند. «شعاع‌هاشمی» و «حسینی جناب» (۱۳۹۵) نیز بر ضرورت آمادگی ساختاری و نهادی برای مواجهه با بحران‌ها در حوزه میراث فرهنگی تأکید کرده است. در سطح بین‌المللی آثار متعددی به بررسی عملکرد کمیته بین‌المللی سپر آبی پرداخته‌اند. «استون» (Stone, 2019) نقش آموزش نیروهای نظامی و مستندسازی اضطراری را در کاهش خسارت‌های فرهنگی بررسی کرده و «راش» (Rush, 2019) بر اهمیت همکاری بین‌نهادی در اجرای مؤثر اقدامات حفاظتی تأکید داشته است؛ هم‌چنین گزارش‌های رسمی کمیته بین‌المللی سپر آبی (Blue Shield International, 2021) و یونسکو (UNESCO, 2016) چارچوب‌های عملیاتی و حقوقی این نهاد را در شرایط جنگی تبیین کرده‌اند. در حوزه مطالعات موردی، پژوهش‌هایی درباره سوریه، عراق، مصر و اوکراین منتشر شده‌اند که هر یک به صورت مستقل به بررسی وضعیت میراث فرهنگی در بحران پرداخته‌اند؛ به عنوان نمونه، گزارش «میراث برای صلح» درباره سوریه، اقدامات مستندسازی و آموزش نیروهای محلی را برجسته کرده است. در مورد عراق، مطالعاتی درباره غارت موزه بغداد و واکنش‌های بین‌المللی منتشر شده‌اند (Blue Shield International, 2003). در مصر مأموریت‌های ارزیابی پس از انقلاب ۲۰۱۱ م. مورد توجه قرار گرفته‌اند. تجربه اوکراین نیز در گزارش‌های ایکوموس به عنوان نمونه‌ای از بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در حفاظت اضطراری مطرح شده است.

با وجود این مطالعات، پژوهشی که به صورت تطبیقی و هم‌زمان به بررسی اقدامات کمیته سپر آبی در چهار کشور بحران‌زده بپردازد و آن‌را در چارچوب سیاست‌گذاری میراث فرهنگی ایران تحلیل کند، تاکنون انجام نشده است. پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ، به تحلیل تطبیقی و ارائه پیشنهاد‌های راهبردی برای طراحی الگوی بومی حفاظت اضطراری در ایران می‌پردازد.

مبانی نظری

میراث فرهنگی به عنوان تجلی عینی حافظه تاریخی، نظام‌های ارزشی و ساختارهای هویتی جوامع انسانی، در بستر منازعات مسلحانه، بحران‌های انسانی و ناپایداری‌های سیاسی، با مخاطرات فزاینده‌ای مواجه است. تخریب هدفمند بناهای تاریخی، غارت سازمان‌یافته آثار فرهنگی، آسیب‌های ناشی از عملیات نظامی، و فقدان سیاست‌های حفاظتی مؤثر، از جمله چالش‌هایی هستند که در دهه‌های اخیر، میراث فرهنگی را در بسیاری از نقاط جهان در معرض زوال قرار داده‌اند. در واکنش به این تهدیدها، نهاد‌های بین‌المللی و منطقه‌ای مجموعه‌ای از چارچوب‌های حقوقی، اجرایی و اخلاقی را برای صیانت از میراث فرهنگی در شرایط بحران تدوین کرده‌اند. نخستین و مهم‌ترین سند در این زمینه، کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه برای حفاظت از اموال فرهنگی در زمان جنگ است که پس از جنگ جهانی دوم تصویب شد و اصولی چون احترام به میراث، علامت‌گذاری، تخلیه اضطراری و مستندسازی را مطرح کرد. این کنوانسیون به همراه پروتکل‌های اول و دوم (۱۹۵۴ و ۱۹۹۹ م.) پایه حقوقی تشکیل کمیته بین‌المللی سپر آبی را فراهم کرد و مسئولیت اجرایی حفاظت اضطراری را به این نهاد واگذار نمود. در راستای اجرای این کنوانسیون، کمیته بین‌المللی سپر آبی به عنوان نهاد تخصصی، نقش عملیاتی در حفاظت از میراث فرهنگی در زمان جنگ ایفاء می‌کند. مبانی نظری فعالیت‌های سپر آبی بر چند اصل کلیدی استوار است:

- اصل پیشگیری و آمادگی: شناسایی آثار در معرض خطر، تهیه فهرست‌های حفاظتی و آموزش نیروهای محلی پیش از وقوع بحران (Stone, 2019).

- اصل همکاری بین‌نهادی: تعامل با ارتش، دولت‌ها، نهادهای فرهنگی و سازمان‌های بین‌المللی برای اجرای اقدامات حفاظتی (Rush, 2019).

- اصل مستندسازی و ثبت خسارت‌ها: تهیه گزارش‌های دقیق از آسیب‌ها برای استفاده در فرآیندهای قضایی بین‌المللی و پیگیری حقوقی تخریب میراث (Blue Shield International, 2021).

- اصل احترام به میراث فرهنگی در عملیات نظامی: آموزش نیروهای نظامی برای شناسایی و اجتناب از آسیب به بناهای تاریخی در میدان جنگ (UNESCO, 2016).

در کنار کنوانسیون ۱۹۵۴ م.، چند سند دیگر نیز نقش مکمل در حفاظت از میراث فرهنگی ایفاء می‌کنند:

- کنوانسیون ۱۹۷۰ م. یونسکو دربارهٔ جلوگیری از انتقال غیرقانونی اموال فرهنگی که در کشورهایی مانند عراق و سوریه کاربردی بوده است.

- منشور ونیز (۱۹۶۴) که اصول نظری حفاظت و مرمت بناهای تاریخی را ارائه می‌دهد و توسط ایکوموس و سپر آبی در بازسازی‌های پس از جنگ مورد استناد قرار می‌گیرد.

- منشور حفاظت از میراث در شرایط بحران (ICOMOS, 2006) که راهنمای تخصصی برای اقدامات اضطراری در بحران‌های انسانی و طبیعی است.

- اساسنامهٔ دیوان کیفری بین‌المللی^۲ که تخریب عمدی میراث فرهنگی را «جنایت جنگی» تعریف کرده است (ICC, 1998).

این چارچوب، امکان تحلیل تطبیقی اقدامات کمیتهٔ سپر آبی در کشورهای مختلف را فراهم می‌سازد و زمینه‌ساز ارائه پیشنهادهایی برای طراحی الگوی بومی در کشورهایی چون ایران خواهد بود.

مطالعات و بررسی‌ها

آثار میراث فرهنگی یک کشور نه تنها متعلق به آن کشور هستند، بلکه جزئی از آثار جهانی فرهنگ و تمدن انسانی به حساب می‌آیند (ارنست وارنر، ۱۳۷۰). در چنین شرایطی حفاظت از میراث فرهنگی به یک وظیفهٔ بین‌المللی و انسانی تبدیل می‌شود. در این میان کمیتهٔ بین‌المللی سپر آبی، به عنوان بازوی اجرایی کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه نقشی مهم در مستندسازی خسارت‌ها، آموزش نیروهای محلی، همکاری با دولت‌ها و نهادهای فرهنگی و تدوین پروتکل‌های حفاظتی ایفاء می‌کند. معمولاً مقایسه‌ای در عملکرد صلیب سرخ و سپر آبی می‌شود: سازمان بین‌المللی صلیب سرخ وظیفهٔ حفاظت از انسان را برعهده دارد؛ در حالی که سپر آبی از آثار تاریخی و میراث فرهنگی حفاظت می‌کند. هم‌چنین فعالیت این کمیته همانند حضور و فعالیت کلاه آبی‌های سازمان ملل در مواقع جنگ برای حفاظت از غیرنظامیان در مناطق جنگی و بحران‌زده است؛ از دیگر سو، سپر آبی را می‌توان به مترجمی تشبیه کرد که دو زبان ترجمه‌ناشدنی به یک‌دیگر، یعنی زبان میراث فرهنگی و نظامی را به هم ترجمه می‌کند و تلاش می‌کند تا درک و همکاری متقابل میان آن دو ایجاد کند.

کمیتهٔ بین‌المللی سپر آبی با هدف محافظت از میراث فرهنگی جهان در برابر جنگ‌ها و بلایای طبیعی در ۱۹۹۶ م. در بسیاری از کشورها شکل گرفته است. کمیتهٔ بین‌المللی سپر آبی از ربع قرن گذشته تاکنون در بیش از ۴۰ کشور جهان دایر شده است و وظیفهٔ آن تلاش برای حفاظت از میراث فرهنگی در جهان است.

در این نوشتار چهار کشور عراق، مصر، سوریه و اوکراین به عنوان نمونه‌های موردی انتخاب شده‌اند. این انتخاب بر پایهٔ تنوع جغرافیایی، تفاوت در نوع درگیری‌ها، سطح زیرساخت‌های فناورانه و میزان مداخلهٔ کمیته جهانی سپر آبی صورت گرفته است. عراق و سوریه نمایانگر چالش‌های امنیتی و نهادی در خاورمیانه هستند، در حالی که مصر تجربه‌ای متفاوت در مواجهه با ناآرامی‌های داخلی و حفاظت پیش‌گیرانه ارائه می‌دهد. اوکراین نیز به عنوان نمونه‌ای از بهره‌گیری گسترده از فناوری‌های نوین در حفاظت فرهنگی در بستر جنگ تمام‌عیار بررسی می‌شود.

۱. تجربه سپر آبی در عراق

میراث فرهنگی عراق در دهه های اخیر به شدت تحت تأثیر جنگ، اشغال نظامی، تروریسم و قاچاق آثار تاریخی قرار گرفته است. از تخریب شهرهای باستانی مانند نمرود و نینوا گرفته تا غارت موزه بغداد، میراث عراق در معرض یکی از گسترده ترین بحران های فرهنگی جهان قرار داشته است. کمیته بین المللی سپر آبی از سال ۲۰۰۳ م. به طور فعال در عراق حضور داشته و اقدامات متعددی را در زمینه حفاظت اضطراری، آموزش نظامیان، مستندسازی و همکاری بین المللی انجام داده است.

• واکنش به غارت موزه ملی عراق (۲۰۰۳)

در آوریل ۲۰۰۳ م.، پس از سقوط بغداد، موزه ملی عراق مورد غارت گسترده قرار گرفت و بیش از ۱۵,۰۰۰ اثر تاریخی ناپدید شد. این حادثه به عنوان یکی از بزرگ ترین غارت های فرهنگی قرن شناخته می شود. کمیته سپر آبی در واکنش به این فاجعه:

- بیانیه ای رسمی صادر کرد و خواستار توقف فوری غارت ها شد.
- با همکاری ایکوم و یونسکو، فهرست آثار سرقت شده را تهیه و منتشر کرد.
- با ارتش ایالات متحده آمریکا وارد مذاکره شد تا حفاظت از اماکن فرهنگی در عملیات نظامی رعایت شود (Blue Shield: Iraq, 2003).

• آموزش نیروهای نظامی برای حفاظت از میراث

نمایندگان سپر آبی پس از غارت موزه بغداد، با همکاری ارتش ایالات متحده و متخصصان فرهنگی، برنامه هایی برای آموزش نظامیان در زمینه شناسایی و احترام به میراث فرهنگی تدوین کرد. این آموزش ها شامل موارد ریز بود:

- آشنایی با قوانین بین المللی مانند کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه؛
- شناسایی نمادهای میراث فرهنگی در میدان جنگ،
- اجتناب از استقرار نظامی در نزدیکی محوطه های باستانی (Rush, 2019).

• مستندسازی تخریب های داعش ۲۰۱۴-۲۰۱۷

در دوره ای که داعش شمال عراق را اشغال کرده بود، بسیاری از آثار تاریخی مانند معابد نمرود، مجسمه های آشوری، و بناهای موصل تخریب شدند. کمیته سپر آبی در این دوره اقدامات زیر را انجام داد:

- همکاری با سازمان های محلی و بین المللی در جهت تهیه تصاویر ماهواره ای و گزارش های میدانی از تخریب ها (Blue Shield: Iraq, 2016).

- مشارکت در پروژه های مستندسازی دیجیتال مانند «پروژه موصل»^۳ (Wünsch, 2025).
- کمک به یونسکو و دیوان کیفری بین المللی در تهیه پرونده های حقوقی علیه عاملان تخریب (Blue Shield: Iraq, 2016).

• نقش سپر آبی در بازگرداندن آثار قاچاق شده

اگرچه سپر آبی خود نهاد اجرایی نیست، اما نقش مهمی در تسهیل همکاری بین المللی برای بازگرداندن آثار ایفاء کرده است. در نتیجه این تلاش ها و همکاری سپر آبی با پلیس بین الملل، ایکوم و گمرک بین المللی در تهیه فهرست آثار سرقت شده:

- صدها اثر قاچاق شده از عراق در کشورهای اروپایی و آمریکا شناسایی و بازگردانده شدند؛
- در سال ۲۰۱۸ م.، مجموعه ای از آثار آشوری از لندن به بغداد بازگردانده شد (Rudaw, 2025).
- تجربه سپر آبی در عراق نشان می دهد که حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط جنگ و مواجهه با تروریسم

نیازمند ترکیبی از مستندسازی، آموزش نظامی، همکاری حقوقی و فشار بین‌المللی است. این نهاد توانسته با استفاده از چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی، نقش مؤثری در کاهش آسیب‌ها و تسهیل بازگرداندن آثار ایفاء کند.

۲. تجربه سپر آبی در مصر

در جریان انقلاب ۲۰۱۱ م. مصر، به دلیل خلأ امنیتی، ناپایداری سیاسی و فروپاشی موقت ساختارهای حفاظتی، بسیاری از موزه‌ها، محوطه‌های باستانی و انبارهای آثار فرهنگی در معرض غارت قرار گرفتند. مهم‌ترین موارد گزارش شده از این قرار بودند:

- غارت موزه ملی مصر^۴ در میدان التحرير؛
  - سرقت از انبارهای آثار باستانی در مناطق روستایی؛
  - حفاری‌های غیرقانونی در محوطه‌های تاریخی مانند: سقاره، ابوصیر، و تل‌الفراعنه؛
- در پاسخ به این بحران، کمیته بین‌المللی سپر آبی از طریق انجمن کمیته‌های ملی سپر آبی^۵ کارشناس‌هایی به منظور ارزیابی به مصر اعزام کرد تا وضعیت آثار تاریخی و فرهنگی را بررسی و اقدامات حفاظتی را پیشنهاد دهد (Blue Shield: Egypt, 2011).

• اقدامات سپر آبی در واکنش به غارت‌ها

کمیته بین‌المللی سپر آبی در بیانیه‌ای رسمی اعلام کرد که با توجه به گزارش‌های متناقض درباره غارت و تخریب آثار فرهنگی در جریان انقلاب، نیاز فوری به ارزیابی مستقل و مستند وجود دارد تا بتوان اقدامات حفاظتی مؤثر را طراحی کرد. این بیانیه هم‌چنین بر اهمیت همکاری با نهادهای محلی مانند وزارت آثار باستانی مصر، پلیس میراث، و جامعه علمی تأکید کرد. پس از آن از طریق انجمن کمیته‌های ملی و سپر آبی در همان ماه‌های نخست انقلاب، نمایندگانی به مصر اعزام کرد تا وضعیت غارت‌ها را بررسی کند. در جریان این مأموریت، تیم ارزیابی از مکان‌هایی مانند ممفیس بازدید کرد. در این بازدیدها، وضعیت حفاظتی آثار، میزان آسیب‌ها و خطرات احتمالی در آینده بررسی شد.

اقدامات این مأموریت از این قرار بود:

- مستندسازی اولیه غارت‌ها از طریق بازدید میدانی از موزه‌ها و محوطه‌های آسیب‌دیده؛
- ارائه گزارش به یونسکو و ایکوموس برای هماهنگی بین‌المللی در پیگیری حقوقی و بازگرداندن آثار؛
- تشویق دولت مصر به تقویت پلیس میراث فرهنگی و ایجاد پایگاه داده آثار سرقت شده؛
- آموزش نیروهای محلی برای شناسایی آثار قاچاق شده و جلوگیری از خروج غیرقانونی آثار؛
- ارائه توصیه‌هایی برای حفاظت اضطراری و افزایش آگاهی عمومی؛
- همکاری با نهادهای بین‌المللی مانند اینترپل برای ثبت و پیگیری آثار قاچاق شده در بازارهای جهانی (Blue Shield: Egypt, 2011).

تجربه سپر آبی در مصر نشان می‌دهد که در شرایط ناآرامی‌های سیاسی، حفاظت از میراث فرهنگی نیازمند اقدام فوری، ارزیابی میدانی، مستندسازی دقیق، و همکاری بین‌نهادی است. این مأموریت، نه تنها به روشن شدن وضعیت واقعی آثار فرهنگی در مصر کمک کرد، بلکه الگویی برای مأموریت‌های مشابه در سایر کشورها ارائه داد.

۳. تجربه سپر آبی در سوریه

از آغاز جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱ م.، میراث فرهنگی این کشور - از جمله: شهرهای تاریخی، موزه‌ها، و آثار باستانی - در معرض تهدیدها جدی قرار گرفت. کمیته بین‌المللی سپر آبی از همان سال‌های نخست، با صدور بیانیه‌ها، برگزاری نشست‌های تخصصی و همکاری با نهادهای محلی و بین‌المللی، نقشی فعال در حفاظت اضطراری از میراث سوریه ایفاء کرد؛ این اقدامات را چنین می‌توان برشمرد:

• صدور بیانیه‌های رسمی درباره وضعیت میراث سوریه

- بیانیه اول (۲۰۱۱): هشدار درباره خطرات جنگ برای آثار فرهنگی، از جمله شهرهای باستانی، موزه‌ها و بناهای تاریخی (Blue Shield: Syria, 2011).
- بیانیه دوم (۲۰۱۲): تأکید بر لزوم مستندسازی خسارت‌ها، جلوگیری از غارت و احترام به کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه (IFLA, 2012).
- بیانیه درباره پالمیرا (۲۰۱۶): محکومیت تخریب عمدی آثار جهانی به دست داعش، از جمله معبد بل، طاق پیروزی و موزه پالمیرا (Blue Shield: Syria, 2016).

• مشارکت در مستندسازی و آموزش تخصصی

- همکاری با سازمان «میراث برای صلح»^۶ و اداره کل آثار باستانی و موزه‌های سوریه^۷ برای مستندسازی آسیب‌ها در شهرهای حلب، ادلب، حمص و دیرالزور (Blue Shield, 2021).
- برگزاری وبینار تخصصی در سال ۲۰۲۵ م. با حضور «اسبر صابرین»^۸ رئیس میراث برای صلح درباره نیازهای حفاظتی، اولویت بندی آثار و آموزش نیروهای محلی (Sabrine, 2025).

• تأکید بر چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی

- یادآوری تعهدات سوریه به کنوانسیون ۱۹۵۴ م. لاهه و پروتکل‌های آن و هم‌چنین کنوانسیون میراث جهانی ۱۹۷۲ م.
- درخواست از طرف‌های درگیر برای رعایت ماده ۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی که تخریب عمدی میراث را «جنایت جنگی» می‌داند.
- اشاره به قانون آثار باستانی سوریه (مصوب ۱۹۶۳ م.) که ایجاد تأسیسات نظامی در شعاع ۵۰۰ متری آثار ثبت شده را ممنوع می‌کند (Blue Shield: Syria, 2016).
- تجربه سپر آبی در سوریه نشان می‌دهد که حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط جنگی نیازمند ترکیبی از اقدامات حقوقی، میدانی، آموزشی و مستندسازی است. این نهاد توانسته است با استفاده از چارچوب‌های بین‌المللی و همکاری با متخصصان محلی، بخشی از حافظه تاریخی سوریه را از نابودی نجات دهد یا برای بازسازی آینده مستند کند.

۴. تجربه سپر آبی در اوکراین

- براساس گزارش‌های یونسکو، درگیری‌های نظامی در اوکراین از سال ۲۰۲۲ م. منجر به آسیب دیدگی صدها مکان فرهنگی شده و یکی از جدی‌ترین بحران‌های میراث فرهنگی در دهه‌های اخیر را رقم زده‌اند. بناهای تاریخی، کلیساهای ارتدوکس، موزه‌های ملی، کتابخانه‌ها، آرشیوهای دولتی و حتی نمادهای فرهنگی ناملموس، هدف حملات مستقیم نظامی، آتش سوزی، تخریب و غارت قرار گرفتند. طبق گزارش یونسکو تا پایان سال ۲۰۲۳ م. بیش از ۳۰۰ مکان فرهنگی در اوکراین آسیب دیده یا نابود شده‌اند (UNESCO, 2025). در واکنش به این بحران، کمیته جهانی سپر آبی با همکاری وزارت فرهنگ اوکراین، دانشگاه‌ها، نهادهای مدنی و ارتش مجموعه‌ای از اقدامات فناورانه، آموزشی و حفاظتی را اجرا کرد که از نظر دامنه، تنوع و اثربخشی، تجربه‌ای منحصر به فرد در سطح بین‌المللی محسوب می‌شود (UNESCO, 2023).
- در جریان جنگ اوکراین، سپر آبی علاوه بر انتشار بیانیه با همکاری نهادهای داخلی و بین‌المللی، اقدامات زیر را اجرا کرد.

• ارزیابی و مستندسازی

- اعزام تیم‌های تخصصی برای ارزیابی آسیب‌ها به بناهای تاریخی، موزه‌ها و کتابخانه‌ها.

- استفاده از فناوری‌های نوین مانند: سامانه‌های GIS، اسکن سه‌بعدی، پهپاد، و داده‌های ماهواره‌ای برای ثبت وضعیت بناهای فرهنگی پیش و پس از تخریب.

- همکاری مشورتی و فنی در پروژه «هیری» (طرح واکنش فوری برای حفاظت میراث فرهنگی)^۹؛ پروژه‌ای که با هدف پاسخ اضطراری به تهدیدهای فرهنگی ناشی از جنگ توسط متخصصان موزه‌ای اوکراین راه‌اندازی شد.

- همکاری مستقیم و شریک اجرایی و راهبردی در پروژه «بک‌آپ اوکراین» (حفاظت دیجیتال از میراث اوکراین)^{۱۰}؛ پروژه‌ای که با هدف اسکن، مستندنگاری دقیق و آرشیو دیجیتال آثار فرهنگی با همکاری کمیسیون یونسکو^{۱۱}، آژانس فرهنگی^{۱۲} و سپر آبی دانمارک^{۱۳} راه‌اندازی شد (HERI Ukraine, 2023).

• تدوین دفترچه‌های راهنمای حفاظتی

تهیه و انتشار راهنماهای اضطراری حفاظت فرهنگی برای شرایط جنگی، شامل:

- نحوه بسته‌بندی و انتقال آثار؛
- اولویت‌بندی حفاظت براساس ارزش و آسیب‌پذیری؛
- آموزش نیروهای محلی برای اقدامات اولیه.

• همکاری با جامعه مدنی و نهادهای محلی

- آموزش داوطلبان فرهنگی و نیروهای محلی برای حفاظت از آثار در مناطق جنگی.
- ایجاد شبکه‌های ارتباطی میان موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی برای تبادل اطلاعات و منابع.
- آموزش نیروهای محلی و داوطلبان فرهنگی توسط سپر آبی، دانشگاه‌های اوکراین و نهادهای بین‌المللی برای ارتقاء توان حفاظتی در سطح محلی (این آموزش‌ها شامل: نحوه تخلیه اضطراری، مستندسازی، و نصب نمادهای حفاظتی بوده است)، (Blue Shield International, 2023).

• نصب نماد سپر آبی بر بناهای فرهنگی

- با هماهنگی ارتش و نهادهای امنیتی، نماد رسمی کنوانسیون ۱۹۵۴م. بر بناهای مهم نصب شد تا از حملات نظامی جلوگیری شود. این اقدام در برخی موارد موجب تغییر مسیر حملات یا توقف تخریب شد (IFLA, 2022).

• ایجاد شبکه‌های داوطلبی و پلتفرم‌های دیجیتال

- راه‌اندازی پلتفرم‌های مشارکتی برای ثبت، اسکن و اشتراک‌گذاری اطلاعات میراث فرهنگی در فضای مجازی، امکان مشارکت شهروندان، متخصصان و نهادهای بین‌المللی را فراهم نمود (Museums Association, 2025).

• مستندسازی خسارت‌ها برای پیگیری حقوقی

- تهیه گزارش‌های دقیق از تخریب‌ها با وجود نصب نماد سپر آبی در برخی بناهای فرهنگی برای استفاده در دادگاه‌های بین‌المللی و ثبت جنایت‌های فرهنگی. این مستندات در پرونده‌های حقوقی علیه تخریب عمدی میراث فرهنگی مورد استفاده قرار گرفتند (UNESCO, 2022).
- با وجود موفقیت‌های نسبی، سپر آبی در اوکراین با چالش‌هایی نیز مواجه بود:

  - محدودیت دسترسی به مناطق اشغالی یا درگیری شدید؛
  - کمبود منابع مالی و انسانی در برخی مناطق؛
  - نیاز به به‌روزرسانی مداوم دفترچه‌های راهنما (هندبوک‌ها) با توجه به فناوری‌های جدید.

- با این حال، تجربه اوکراین نشان داد که تلفیق فناوری‌های نوین، مشارکت نهادی و بسیج جامعه مدنی می‌تواند به افزایش تاب‌آوری فرهنگی در شرایط جنگی منجر شود. برخلاف کشورهای که با ضعف زیرساخت یا

پراکندگی نهادی مواجه بودند، اوکراین توانست با سرعت بالا اقدامات حفاظتی را اجرا کند و حتی در برخی موارد از تخریب کامل آثار جلوگیری نماید. اقدامات سپر آبی در اوکراین الگویی موفق از حفاظت فعال، مستندسازی دقیق و هماهنگی چندسطحی در بحران فرهنگی ارائه می‌دهد که می‌تواند در طراحی الگوی بومی برای کشورهای دیگر از جمله ایران مورد استفاده قرار گیرد.

بحث و تحلیل

در دهه‌های اخیر میراث فرهنگی در بسیاری از کشورها با تهدیدهای جدی ناشی از جنگ، اشغال نظامی، انقلاب‌های سیاسی و تروریسم مواجه شده است. کشورهایمانند: عراق، مصر، سوریه و اخیراً اوکراین، هر یک تجربه‌ای منحصر به فرد در مواجهه با این بحران‌ها داشته‌اند. بررسی تطبیقی این کشورها نشان می‌دهد که حفاظت مؤثر از میراث فرهنگی در شرایط بحران، نیازمند تلفیق اقدامات داخلی با همکاری‌های بین‌المللی، به‌ویژه از طریق نهادهایی مانند کمیته بین‌المللی سپر آبی است.

عراق با اشغال نظامی و تروریسم مواجه شد؛ غارت موزه بغداد و تخریب آثار توسط داعش، نیازمند واکنش فوری بود. در این کشور سپر آبی با آموزش نظامیان، همکاری با یونسکو و اجرای پروژه‌هایی مانند «موصل» توانست نقش مؤثری در تسهیل همکاری با پلیس بین‌الملل و بازگرداندن آثار ایفاء کند. در مصر، خلأ امنیتی ناشی از انقلاب سیاسی منجر به غارت موزه‌ها و حفاری‌های غیرقانونی شد. اقدامات سپر آبی در قالب مأموریت‌های ارزیابی، مستندسازی و ارائه توصیه‌های حفاظتی انجام شد و در تهیه فهرست آثار سرقت شده نیز مشارکت داشت.

در سوریه، جنگ داخلی و حضور داعش منجر به تخریب عمدی آثار جهانی مانند پالمیرا شد. اقدامات سپر آبی در این کشور بیشتر در قالب مستندسازی، آموزش محلی و همکاری با اداره کل آثار باستانی و نهادهایی مانند «میراث برای صلح» صورت گرفت. با وجود این نقش سپر آبی در بازگرداندن آثار بیشتر غیرمستقیم و محدود به گزارش دهی بود.

اما تجربه اوکراین، نقطه عطفی در تحول رویکردهای حفاظتی محسوب می‌شود. در مواجهه با جنگ تمام‌عیار با روسیه، اوکراین نه تنها با تخریب فیزیکی آثار روبه‌رو بود، بلکه هویت فرهنگی، زبان و آئین‌های ملی نیز هدف قرار گرفتند. در این شرایط، سپر آبی با تدوین دست‌نامه‌های حفاظتی، مشارکت در پروژه‌های نوآورانه مانند Backup Ukraine و آموزش داوطلبان محلی، توانست الگویی پیشرفته از حفاظت دیجیتال و مشارکت چندلایه ارائه دهد. استفاده از فناوری‌هایی مانند اسکن سه‌بعدی، GIS و واقعیت افزوده، امکان مستندسازی دقیق و بازسازی مجازی آثار را فراهم ساخت.

در مقایسه با سایر کشورها، اوکراین در سه محور اصلی مشارکت نهادی، بسیج جامعه مدنی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین پیشرو بوده است. این تجربه نشان می‌دهد که حفاظت مؤثر از میراث فرهنگی در بحران‌ها، نیازمند هم‌افزایی میان نهادهای داخلی، مشارکت مردمی و پشتیبانی بین‌المللی است (ر. ک. به: جدول ۱).

تجربه کشورهای عراق، مصر، سوریه و به‌ویژه اوکراین نشان داد که حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط بحران، نیازمند رویکردی چندلایه و بین‌نهادی است. در این میان، نقش نهادهایی مانند کمیته بین‌المللی سپر آبی در مستندسازی، آموزش، تدوین دفترچه‌های حفاظتی و تسهیل همکاری‌های بین‌المللی، به‌عنوان یک راهبرد در افزایش تاب‌آوری فرهنگی شناخته می‌شود. علاوه بر این، از آنجا که ماهیت مأموریت‌های نظامی مبتنی بر دریافت دستور و اجرای کامل آن است، چنانچه حفاظت از آثار تاریخی و فرهنگی در دستور مأموریت گنجانده نشده باشد، نه تنها در حیطه وظایف نیروهای نظامی قرار نمی‌گیرد، بلکه در برخی موارد ممکن است به‌عنوان مانعی در اجرای مأموریت تلقی شود؛ از این رو، آگاهی نظامیان از موقعیت و اهمیت میراث فرهنگی در مناطق عملیاتی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در فرآیند حفاظت اضطراری محسوب می‌شود.

یکی از وظایف کلیدی کمیته بین‌المللی سپر آبی، اطلاع‌رسانی و هماهنگی میان نیروهای نظامی و نهادهای فرهنگی در چارچوب قوانین ملی و مقررات بین‌المللی مرتبط با حفاظت از میراث فرهنگی، آرشیوهای اسنادی و

جدول ۱: مقایسه تطبیقی اقدامات سپر آبی در کشورهای مورد مطالعه (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Tab. 1: Comparative Study of Blue Shield Actions in the Countries Under Study (Authors, 2025).

ردیف	کشور	نوع بحران	نوع آسیب به میراث	اقدامات سپر آبی	نقش در بازگرداندن آثار
۱	عراق	اشغال نظامی، تروریسم	غارت موزه‌ها، تخریب داعش	آموزش نظامیان، همکاری با یونسکو و پروژه موصل	تسهیل همکاری با پلیس بین‌الملل و بازگرداندن آثار
۲	مصر	انقلاب سیاسی، خلأ امنیتی	غارت موزه‌ها، حفاری غیرقانونی	مأموریت ارزیابی، مستندسازی، توصیه‌های حفاظتی	همکاری در تهیه فهرست آثار سرقت شده
۳	سوریه	جنگ داخلی، تروریسم	تخریب عمدی، غارت، آسیب ساختاری	مستندسازی، آموزش محلی، همکاری با اداره کل آثار باستانی و موزه‌های سوریه و میراث برای صلح	غیرمستقیم (مستندسازی و گزارش‌دهی)
۴	اوکراین	جنگ تمام‌عیار با روسیه	تخریب هدفمند، آسیب ساختاری، تهدید هویت فرهنگی	تدوین هندبوک حفاظتی، مشارکت در پروژه Backup Ukraine، آموزش داوطلبان محلی	مستندسازی دیجیتال برای پیگیری حقوقی و بازسازی مجازی آثار

کتابخانه‌ای است. این کمیته، با استناد به اساسنامه مصوب خود، موظف است در هر کشور عضو، با توجه به ساختار حقوقی و اجرایی آن کشور، زمینه‌های لازم برای آموزش، هشداردهی و هماهنگی عملیاتی را فراهم سازد. تشکیل کمیته ملی سپر آبی در سطح کشورها، امکان مشارکت فعال در برنامه‌های بین‌المللی، ارتقاء آمادگی نهادی، و کاهش اقدامات تنش‌زا را فراهم می‌آورد. این کمیته با رویکردی کاملاً دولتی، ضمن تلفیق ظرفیت‌های اجرایی دولت، نهادهای مدنی و نیروهای نظامی، تمرکز خود را بر حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط بحران قرار می‌دهد. پیامدهای جانبی این رویکرد، از جمله تقویت فرآیند دموکراسی‌سازی در نیروهای مسلح و پیشگیری از سیاسی‌سازی موضوع حفاظت فرهنگی، نقش مهمی در ارتقاء حکمرانی فرهنگی و انسجام ملی ایفاء می‌کند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اقدامات کمیته بین‌المللی سپر آبی در مواجهه با بحران‌های جنگی، زمانی اثربخش بوده‌اند که با ظرفیت‌های داخلی کشورها تلفیق شده‌اند و نهادهای محلی در فرآیند حفاظت مشارکت فعال داشته‌اند؛ هم‌چنین، مستندسازی دقیق، آموزش تخصصی و تدوین پروتکل‌های بومی، از جمله عوامل کلیدی در موفقیت مداخلات حفاظتی هستند. بررسی تطبیقی چهار کشور عراق، سوریه، مصر و اوکراین نشان داد که نوع تهدید، سطح آمادگی داخلی، شیوه مداخله و بهره‌گیری از فناوری، عوامل تعیین‌کننده در میزان تاب‌آوری میراث فرهنگی بوده‌اند.

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر این که «اقدامات کمیته سپر آبی چگونه بر تاب‌آوری میراث فرهنگی در شرایط جنگی تأثیر گذاشته‌اند؟» می‌توان گفت که این اقدامات در صورت اجرای هدفمند و متناسب با شرایط بومی نقش مؤثری در کاهش خسارت‌های فرهنگی و حفظ حافظه تاریخی ایفاء کرده‌اند.

فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر این که «تلفیق ظرفیت‌های داخلی با همکاری‌های بین‌المللی موجب ارتقاء تاب‌آوری فرهنگی در شرایط بحران می‌شود» تأیید شد. هم‌چنین، فرضیه‌های فرعی نیز در جریان تحلیل تطبیقی بررسی شدند؛ نخست، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در کشورهایی مانند اوکراین، اثربخشی حفاظت اضطراری را افزایش داده است؛ دوم، آموزش نیروهای محلی و مستندسازی دقیق در سوریه و عراق، نقش کلیدی در حفظ آثار فرهنگی ایفاء کرده‌اند؛ سوم، اقدامات ارزیابی و تهیه فهرست آثار در مصر، در شرایط ناپایداری سیاسی مؤثرتر از مداخلات میدانی بوده‌اند.

به این ترتیب با توجه به غنای میراث فرهنگی ایران و تهدیدهای طبیعی و انسانی متعدد، پیوستن رسمی و عملی به کمیته بین‌المللی سپر آبی می‌تواند گامی راهبردی در جهت ارتقاء ظرفیت‌های حفاظتی کشور باشد. این عضویت، نه تنها امکان بهره‌مندی از تجارب جهانی و استانداردهای بین‌المللی را فراهم می‌سازد، بلکه زمینه‌ساز

تقویت دیپلماسی فرهنگی، افزایش اعتبار بین‌المللی و الگوسازی منطقه‌ای برای ایران خواهد بود.

در پایان، تمهیدات ذیل برای ایران پیشنهاد می‌گردد.

۱. تأسیس کمیته ملی سپر آبی ایران با مشارکت وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، دانشگاه‌ها، دستگاه‌های اجرایی مرتبط، نهادهای نظامی و انجمن‌های مردم نهاد، به منظور هماهنگی اقدامات اضطراری و تدوین پروتکل‌های ملی.
۲. برگزاری کارگاه‌های مشترک با سپر آبی بین‌المللی برای آموزش نیروهای محلی، مدیران حوزه میراث فرهنگی و داوطلبان فرهنگی در زمینه حفاظت اضطراری، مستندسازی و اولویت بندی آثار.
۳. تدوین دفترچه‌های حفاظتی بومی شده با بهره‌گیری از استانداردهای بین‌المللی و تطبیق با شرایط خاص ایران، از جمله تهدیدهای طبیعی و فرهنگی خاص مناطق مختلف کشور.
۴. ایجاد بانک داده دیجیتال ملی برای ثبت، مستندسازی و پیگیری حقوقی آثار در معرض خطر، با قابلیت همکاری با پلیس بین‌الملل و نهادهای قضایی بین‌المللی.
۵. تقویت دیپلماسی فرهنگی ایران از طریق عضویت در نهادهای بین‌المللی، افزایش اعتبار جهانی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های حمایتی یونسکو، ایکوم، ایکوموس و ایفلا.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله بر خود لازم می‌دانند از همکاران پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و به‌ویژه دکتر محمدابراهیم زارعی و دکتر علیرضا انیسی، به سبب ابتکار عمل در توجه به موضوع جنگ و میراث فرهنگی و تلاش مؤثر ایشان در جلب توجه پژوهشگران، متخصصان و نهادهای مسئول به اهمیت حفاظت از میراث فرهنگی در زمان بحران و ارتقاء سطح آگاهی عمومی و تقویت رویکردهای بین‌رشته‌ای در ارتباط با میراث فرهنگی در شرایط جنگ، صمیمانه قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

درصد مشارکت نویسندگان در این پژوهش به صورت برابر می‌باشد.

تعارض منافع

این مقاله پژوهشی مستقل است که بدون حمایت مالی سازمانی انجام شده است و در حال حاضر هیچ‌گونه تعارض منافی ندارد.

پی‌نوشت

1. Blue Shield International (BSI)
2. International Criminal Court (ICC)
3. Project Mosul
4. Cairo Museum
5. Association of National Committees of the Blue Shield (ANCBS)
6. Heritage for Peace
7. Directorate-General for Antiquities and Museums (DGAM): المديرية العامة للآثار والمتاحف
8. Isber Sabrina
9. Heritage Emergency Response Initiative (HERI)
10. Backup Ukraine
11. Polycom
12. Virtue
13. Blue Shield Denmark

کتابنامه

- ارنست وارنر، جانسون، (۱۳۷۰). نگاهداری مجموعه موزه در انبار. ترجمه مهرداد وحدتی دانشمند، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- النقی پور، رسول؛ و بهرامی، تورج، (۱۳۹۵). مدیریت بحران با رویکرد طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و امنیت اجتماعی. تهران: نشر آراد کتاب.
- حسینی، مازیار، (۱۳۸۷). مدیریت بحران. تهران: مؤسسه نشر شهر.
- خبرگزاری ایلنا (۱۳۹۸). <https://www.ilna.ir/fa/tiny/news-758790>.
- دبیرخانه ستاد پیشگیری و مدیریت در حوادث طبیعی و سوانح غیر مترقبه (۱۳۸۴). «درآمدی بر لایحه تشکیل سازمان مدیریت بحران در حوادث طبیعی و سوانح غیر مترقبه کشور». (منتشر نشده).
- شادی طلب، ژاله، (۱۳۷۱). «مدیریت بحران». علوم اجتماعی، ۱(۳ و ۴): ۱۵۱-۱۲۵.
- شعاع‌هاشمی، محمود؛ و حسینی جناب، وحید، (۱۳۹۵). اتاق بحران. تهران: نشر رویان پروژه.
- گیوه‌چی، سعید؛ و هنرمندراد، صابر، (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی در مدیریت بحران: راهنمای جامع ایجاد مدیریت بحران در موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی - تاریخی. تهران: نشر اندیشه سرا.

References

- Alnaghypour, R., & Bahrami, T. (2016). *Crisis management with a natural, cultural, social, and social security approach*. Arad Ketab Publishing.
- Blue Shield International. (2014). *Iraq Archives Blue Shield International*. www.theblueshield.org/training-Iraq.
- Blue Shield International. (2021). *The Blue Shield Approach*. Retrieved October 7, 2025, from: <https://theblueshield.org/wp-content/uploads/2021/12/The-Blue-Shield-Approach-24-2-21.pdf>
- Blue Shield International. (2023). *Training Programs in Ukraine*. www.theblueshield.org/training-ukraine.
- Blue Shield. (2003). *Iraq Archives*. The Blue Shield. Retrieved October 7, 2025, from: <https://theblueshield.org/tag/iraq/>
- Blue Shield. (2011). *Egypt Archives*. The Blue Shield. Retrieved October 7, 2025, from: <https://theblueshield.org/tag/Egypt/>
- Blue Shield. (2011). *Syria Archives*. The Blue Shield. Retrieved October 7, 2025, from: <https://ptheblueshield.org/tag/syria/>
- Blue Shield. (2016). *Syria Archives*. The Blue Shield. Retrieved October 7, 2025, from: <https://ptheblueshield.org/tag/syria/>
- Blue Shield. (2018). *Iraq Archives*. The Blue Shield. Retrieved October 7, 2025, from: <https://ptheblueshield.org/tag/iraq/>
- Blue Shield. (2021, March 15). *Supporting Syrians and their heritage: Webinars – Parts 1 & 2*. *The Blue Shield*. Retrieved October 7, 2025, from: <https://theblueshield.org/supporting-syrians-andtheir-heritage-webinars-parts-1-2/>
- Givahchi, S. & Honarmandrad, S., (2017). *Planning in crisis management: A comprehensive guide to establishing crisis management in museums, libraries, and cultural-historical centers*. Tehran: Andisheh Sara Publishing.
- HERI Ukraine. (2023). *Emergency Heritage Rescue Initiative*. www.heri.org.ua.
- Hosseini, M. (2008). *Crisis management*. Shahr Publishing Institute.
- ICC ICOMOS. (2006). *Heritage at Risk*. ICOMOS World Report on Monuments and Sites in Danger.
- ICOMOS. (1964). *Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites* Retrieved October 7, 2025. from: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_e.pdf

- IFLA. (2022). *Blue Shield Statement on Ukraine*. www.ifla.org/news/blue-shield-statement-onukraine.
- *ILNA News Agency*. (2019). [News article]. <https://www.ilna.ir/fa/tiny/news-758790>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2012, September 28). *Blue Shield: 2nd statement on Syria*. IFLA. Retrieved October 7, 2025, from: <https://www.ifla.org/publications/blue-shield-2nd-statement-on-syria/>
- Johnson, E. W., (1991). *Storage of museum collections* (M. V. Daneshmand, Trans.). Research Institute for the Humanities and Cultural Studies.
- Museums Association UK. (2025). *War Crimes*. The Destruction of Ukraine's Cultural Heritage.
- Federal Emergency Management Agency. (2004). *National Response Plan*. Retrieved October 7, 2025, from: https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NRP_Brochure.pdf
- Project Mosul. (n.d.). *Project Mosul*. Retrieved October 7, 2025, from: <https://projectmosul.org/>
- Rudaw. (2025, October 1). *Iraq returns over 40,000 stolen artifacts within four years*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/011020255>
- International Criminal Court. (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court*. Article 8. Retrieved October 7, 2025, from: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>
- Rush, L., (2019). *Blue Shield Protection of Cultural Property*. A Perspective from the Field.
- Secretariat of the Headquarters for Prevention and Management of Natural Disasters and Unexpected Emergencies. (2005). *An introduction to the bill on the establishment of the national organization for crisis management in natural disasters and unexpected emergencies* (Un-published report).
- Shaditalab, Z., (1992). *Crisis management*. Social Sciences, 1(3-4): 125-151.
- Shoa-Hashemi, M., & Hosseini-Jenab, V. (2016). *Crisis room*. Royan-Project Publishing.
- Stone, P., (2019). *Protecting Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. The Work of the Blue Shield.
- UNESCO. (1954). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention>
- UNESCO. (1970). *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-means-prohibiting-and-preventing-illicit-import-export-and-transfer-ownership-cultural>
- UNESCO. (1999). *Second Protocol to the Hague Convention*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://www.unesco.org/en/heritage-armed-conflicts/second-protocol>
- UNESCO. (2016). *Military Manual on the Protection of Cultural Property*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246633>
- UNESCO. (2023). *Culture in Crisis: Ukraine Response*. from: www.unesco.org/en/culturecrisis-ukraine
- Wunsch, S. (2025, February 5). *Iraq: UNESCO supports reconstruction of Mosul treasures*. Retrieved October 8, 2025, from: <https://www.dw.com/en/iraq-unesco-supports-reconstruction-ofmosul-treasures/a-71505694>